

Η θέση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα

Η θέση της γυναίκας στην αρχαιότητα ποίκιλε ανάλογα με την εποχή, τον τόπο, την κοινωνική τάξη και ήταν υποβιβασμένη σε σχέση με τη θέση του άνδρα. Οι πληροφορίες που έχουμε προέρχονται από κείμενα αρχαίων συγγραφέων, νομοθεσίες, απεικονίσεις σε έργα τέχνης, και αφορούν κυρίως την Αθήνα της Κλασικής περιόδου. Στη δημοκρατική Αθήνα ο ρόλος και η παρουσία των γυναικών είναι υποτυπώδεις. Αντίθετα στο Άργος, τη Γόρτυνα της Κρήτης, και γενικά σ' όλη την Κρήτη, τη Λέσβο και τη Σπάρτη, οι γυναίκες έχουν εξέχουσα θέση. Στη δωρική και αιολική φυλή επιβίωσαν πολλοί θεσμοί και συνήθειες της προϊστορικής μητριαρχικής κοινωνίας του Αιγαίου. Οι αρχαίες Ελληνίδες ζουν σε ένα καθεστώς που κυμαίνεται μεταξύ των δύο άκρων που αντιπροσωπεύουν οι μεγάλες πόλεις-κράτη, της Αθήνας και της Σπάρτης.

Η γυναίκα στους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους θεωρούνταν, βιολογικά και ψυχολογικά, πλάσμα που δεν είχε την ικανότητα να ελέγξει τον εαυτό της και να αντισταθεί σε εξωτερικά ερεθίσματα. Έπρεπε να είναι σεμνή, όμορφη και υγιής, προκειμένου να συμβιβάζεται με τα πρότυπα μιας πατριαρχικής κοινωνίας, όπως ήταν η αρχαία ελληνική. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ενδιαφέρον για την θέση των γυναικών στην κλασική αρχαιότητα ξυπνά κατά τον 19^ο αιώνα όπου η γυναίκα ως διακριτή κατηγορία ιστορικής και ανθρωπολογικής ανάλυσης γίνεται αντικείμενο σοβαρής επιστημονικής έρευνας. Στην συνέχεια παρουσιάζεται αναλυτικότερα η θέση της γυναίκας στις διαφορετικές ιστορικές περιόδους της αρχαιότητας.

A. Η θέση της γυναίκας στην Αρχαία Αθήνα

Εφόσον της επιτρεπόταν να ζήσει και να ανατραφεί, η θέση της Αθηναίας κόρης ήταν μέσα στο σπίτι. Ο κύριος του οίκου είχε το νόμιμο δικαίωμα εφόσον παρίστατο ανάγκη να την εκπροσωπεί σε νομικές υποθέσεις, γιατί η ίδια ήταν δικαιοπρακτικά ανίκανη, όπως βέβαια και τα υπόλοιπα μέλη του οίκου του. Στην κλασική Αθήνα η γυναίκα ήταν αναγκασμένη να έχει πάντα έναν κηδεμόνα είτε ήταν ο πατέρας της, είτε ο σύζυγος της είτε άλλος στενότερος συγγενείς. Οι γυναίκες παντρεύονταν σε μικρή ηλικία, δηλαδή

από δεκατεσσάρων ή δεκαπέντε ετών. Η βασική αποστολή τους ήταν η αναπαραγωγή, η οποία γινόταν μετά το γάμο της γυναίκας. Η εκπαίδευση της γυναίκας στην Αθήνα ήταν θεσμικά ανύπαρκτη, εκτός και αν φρόντιζε διαφορετικά ο κύριός της και η ουσιαστική συμμετοχή της στην κοινότητα αναδεικνυόταν κυρίως σε τελετές θρησκευτικού χαρακτήρα, όπως τα Θεσμοφόρια. Το γεγονός ότι η γυναίκα πιθανώς δεν αγαπούσε τον σύζυγο που της επιβαλλόταν, δε θεωρείτο σημαντικό από τους Αθηναίους. Υπό κανονικές συνθήκες ο γάμος δε θεμελιωνόταν πάνω σε αμοιβαία αισθήματα αγάπης, αλλά ήταν μια καλή επένδυση για το μέλλον. Η αγάπη και ο σεβασμός ήταν κάτι που αναμενόταν με την πάροδο του χρόνου.

1. Θεσμός του γάμου-στον οίκο του συζύγου-διαζύγιο

Η μετάβαση στον οίκο του συζύγου ήταν η μοναδική κοινωνικά αποδεκτή λύση για την Αθηναία, καθώς δεν υπήρχε εναλλακτική λύση από εκείνη του γάμου. Οι μέλλοντες σύζυγοι προετοιμαζόνταν για το γάμο με προσφορές και θυσίες. Όλες αυτές οι τελετές είχαν κυρίως αποτρεπτικό και εξευμενιστικό χαρακτήρα. Ως διαβατήρια τελετή, η γαμήλια τελετουργία στον αθηναϊκό γάμο είναι επίσης μια διαδικασία μετάβασης και μετουσίωσης. Η μετάβαση συμφωνείται μεταξύ του πατέρα της νύφης και του μέλλοντα γαμβρού, μέσω της σύμβασης που καλείται *εγγύη*, ενώ η μετουσίωση τελείται υπό την ευθύνη της ίδιας της γυναίκας. Κόβοντας τα μαλλιά της, βγάζοντας τη ζώνη της εφηβικής της ηλικίας, εκτελώντας το λουτρό, πρακτικά τελεί την τελετή ενηλικίωσης, προετοιμαζόμενη για τη γυναικεία της ωρίμανση. Η *έκδοσις* είναι η ίδια η μετάβαση ή μάλλον μια σύνθετη διαδικασία μετάβασης, τριήμερης διάρκειας, κατά την οποία τελούνται προκαταρκτικές θυσίες και προσφορές στους θεούς.

Ο γάμος είχε ως κύριο στόχο την τεκνοποιία και τη διατήρηση της ταυτότητας του οίκου μέσα στο κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο της κοινότητας. Από εκεί και πέρα η Αθηναία ήταν απύσχα από τον δημόσιο βίο. Η τελετή του γάμου περιλάμβανε δύο στάδια. Το πρώτο ήταν ο αρραβώνας στο οποίο η παρουσία της νύφης δεν ήταν υποχρεωτική. Στην πράξη ήταν η υπογραφή του προγαμιαίου συμβολαίου όπου καθοριζόταν το ύψος της προίικας. Κατά την πρώτη ημέρα (τα *απαύλια*) ο γαμπρός θα κοιμηθεί τελετουργικά με ένα αμφιθαλές κοριτσάκι, στον οίκο του μέλλοντος πενθερού του και θα του δοθούν τα *απαύλια δώρα*.

Στη συνέχεια ακολουθούσε η έκδοση όπου αποτελούσε την κυρίως τελετή της παράδοσης της κοπέλας στο σύζυγο ο οποίος αναλάμβανε πλέον την κηδεμονία της. Σημαντική φάση του τριήμερου αθηναϊκού γάμου ήταν η γαμήλια πομπή, με άρμα, από τον οίκο του πατρός στον οίκο του συζύγου. Αυτή η μετάβαση έπρεπε να λάβει χώρα κατά τη διάρκεια της επομένης νύκτας, δηλαδή της δεύτερης του τριήμερου, με τη συνοδεία δαυλών και μουσικής. Η μουσική και οι δαυλοί ήταν τμήμα μιας αποτροπαϊκής λειτουργίας, για να μη βλάψουν τα κακά πνεύματα τη νύμφη, κατά τη διάρκεια της πομπής. Μαζί με την νύμφη μετεφέροντο και τα προκιά της. Φθάνοντας στον οίκο του συζύγου, μετά την τελετή των *καταχυσμάτων*, η νύμφη έτρωγε ένα κυδώνι, όπως θέσπισε ο Σόλων, σύμφωνα με τον Πλούταρχο. Αυτή ήταν η τελετή της δεύτερης ημέρας, τα *επαύλια*, που συνίστατο στον τελετουργικό ύπνο της νύμφης με αμφιθαλές αγοράκι και την προσφορά των ομωνύμων δώρων από συγγενείς και φίλους. Για την τελετή διαθέτουμε και εικονογραφικές μαρτυρίες από αγγεία της κλασικής εποχής. Κατά την τρίτη ημέρα λάμβανε χώρα η τελευταία φάση, τα ανακαλυπτήρια, που αποτελούσε την κεντρική σκηνή του αθηναϊκού γάμου. Με την αποκάλυψη του έως τότε κρυμμένου προσώπου της νύμφης, η τελευταία παρουσιάζεται ως το "νέο" πρόσωπο στον οίκο του συζύγου της και μάλιστα με την νέα της ιδιότητα, εκείνην της έγγαμης γυναίκας εξουσιοδοτημένης από την κοινωνία να δώσει νομίμους απογόνους. Η τελετή των *ανακαλυπτηρίων* ήταν απαραίτητη για την κοινωνική και την θεσμική ολοκλήρωσή του γάμου στην κλασική Αθήνα. Τότε εδίδοντο τα ομώνυμα δώρα από τον νυμφίο προς την σύζυγό του.

Ως παντρεμένοι πλέον στο σπίτι του ανδρός της η πρώτη φροντίδα ήταν να κάνει ιερές σπονδές μπροστά στην εστία. Από τότε και στο εξής συμμετέχει ενεργά στις οικογενειακές θρησκευτικές τελετές. Η βασική ευθύνη της όμως ήταν η διαχείριση του οίκου. Μέσω της χρηστής διαχείρισης ενός αθηναϊκού οίκου από την νοικοκυρά θα επιτυγχάνονταν οι ευημερία και η μακροημέρευσή του. Για το λόγο αυτό ο σύζυγος και κύριος του οίκου από την πρώτη στιγμή αναλάμβανε να εξηγήσει το βασικό αυτό καθήκον στην νεαρή γυναίκα του. Η ίδια κατοικούσε στον γυναικωνίτη που περιλάμβανε τον κοιτώνα των συζύγων, τα δωμάτια των κοριτσιών και τα διαμερίσματα που εργαζόταν οι δούλες. Επέβλεπε και κατεύθυνε τους δούλους και φρόντιζε για την σωστή τακτοποίηση των αγαθών και των πραγμάτων του σπιτιού. Οι

αριστοκράτισσες γυναίκες επίσης, στα πλαίσια των οικιακών καθηκόντων τους ασχολούνταν με την υφαντική και με το ράψιμο του ρουχισμού. Επίσης, είχαν επιφορτιστεί με την ανατροφή των παιδιών. Η συναναστροφή τους ήταν με άλλες νοικοκυρές και με τους οικιακούς δούλους. Η γυναίκα αν ήταν πλούσια ή απλώς εύπορη δεν πήγαινε ποτέ στην αγορά ούτε έστελνε τις υπηρέτριες της. Όλα τα ψώνια της τα έκανε ο άντρας. Και όταν οι γυναίκες έβγαιναν με άδεια του συζύγου από το σπίτι βρισκόταν υπό επιτήρηση. Από την εποχή του Σόλωνα υπήρχαν οι γυναικονόμοι που έλεγχαν την διαγωγή τους. Είχαν και το δικαίωμα να επιβάλλουν ποινές. Για τις γυναίκες δεν έπρεπε να γίνετε λόγος. Όσο πιο λίγο ακουγόταν το όνομα τους στις διάφορες συζητήσεις τόσο πιο σεβαστές θεωρούνταν. Ενώ όμως, με όλες αυτές τις ασχολίες οι ευκατάστατες Αθηναίες δεν έβγαιναν από το σπίτι, οι φτωχές αναγκαστικά δούλευαν εκτός σπιτιού.

Ο άντρας δεν συνηθιζόταν να δίνει δικαίωμα στην γυναίκα του, να συζητούν πολύ μεταξύ τους. Η σύζυγος δηλαδή δεν μπορούσε να είναι συνομιλήτρια με τον άντρα. Η σύζυγος είχε ελάχιστες ευκαιρίες να κάνει ερωτήσεις, το ίδιο και για να βλέπει και για να ακούει και για να μαθαίνει. Αυτά άλλωστε την καθιστούσαν ιδανική σύζυγο. Η γυναίκα που ρωτούσε, που έβλεπε, που άκουγε, που μάθαινε, που μορφωνόταν θεωρούνταν ότι υφίσταντο μια παραμόρφωση.

Και στο θέμα των συζυγικών σχέσεων, η σύζυγος βρισκόταν μειωμένη θέση. Δηλαδή, για τον σύζυγο δεν υπήρχε κανένας σεξουαλικός περιορισμός και είχε οποιαδήποτε ελευθερία, σε αντίθεση με την γυναίκα του, η οποία μόλις ικανοποιούνταν ο σκοπός της εγκυμοσύνης και είχαν γεννηθεί πολλά παιδιά δεν αγγιζόταν καθόλου.

Πριν το γάμο κανονιζόταν και η προίκα που θα δινόταν από τον πατέρα της γυναίκας. Η προίκα αποτελούνταν από χρήματα και ακίνητα. Συνήθως, έφτανε τις 1.000 δραχμές το κατώτερο και 6.000 το ανώτερο. Πρόκειται για αρκετά αξιόλογο ποσό, αν σημειωθεί ότι το ημερομίσθιο ενός ειδικευμένου εργάτη στα τέλη του 4^{ου} π.Χ. αιώνας έφτανε την μία ή τις δύο δραχμές. Οι γυναίκες στον νέο οίκο έφερναν μαζί τους την προίκα τους, διαχειριστής της οποίας ήταν ο σύζυγος, αν και δε γινόταν ποτέ ιδιοκτησία του. Μάλιστα σε περίπτωση διαζυγίου όφειλε να την επιστρέψει. Η προίκα ήταν ο μόνος τρόπος για να αποκτήσει μια γυναίκα περιουσιακά στοιχεία του πατέρα της,

αν εκείνος είχε αρσενικούς απογόνους. Αν δεν υπήρχαν αρσενικοί γόνοι στον πατρικό οίκο, τότε κληρονομούσε όλη την περιουσία μέσω του θεσμού της *επικλήρου*. Βέβαια, μαζί με την περιουσία επιβαλλόταν να παντρευτεί τον στενότερο άρρενα συγγενή του πατέρα της, που αναλάμβανε τη διαχείριση της περιουσίας. Αν εκείνος ήταν ήδη παντρεμένος, μπορούσε να χωρίσει τη σύζυγό του και να παντρευτεί την επίκληρο ή να την περάσει στον δεύτερο στα την οικογένειά της. Αν ο σύζυγος έλειπε σε στρατιωτική υπηρεσία ή είχε πεθάνει, η γυναίκα γινόταν ο άνδρας και η γυναίκα μαζί του οίκου και δεδομένων των λιγοστών ευκαιριών απασχόλησης για μια γυναίκα, αναζητούσε πόρους προσφέροντας τις υπηρεσίες της ως τροφός, στο εμπόριο ή σε μικρές βιοτεχνίες.

Διάλυση γάμου-διαζύγιο

Αρχικά η εγγύη δεν συνδεόταν με κάποιο τελετουργικό τυπικό, ούτε με έκδοση ληξιαρχικής πράξεως από το δημόσιο, αλλά είχε τον χαρακτήρα ιδιωτικής συμφωνίας. Στο θέμα της λύσεως του γάμου, δηλαδή του διαζυγίου, η γυναίκα βρισκόταν σε υποδεέστερη θέση από τον άντρα. Ο σύζυγος, χωρίς να απευθυνθεί σε κάποια αρχή, είχε το δικαίωμα να διώχνει την γυναίκα του. Τις περισσότερες φορές η απόφαση διακοπής μιας ενώσεως προερχόταν από τον σύζυγο. Σε αυτήν τη περίπτωση, έστελνε πίσω στον πεθερό του τη γυναίκα και την προίκα και ήταν πλέον αυτός που αναλάμβανε να ξαναπαντρέψει την κόρη του. Την γύριζε στο πατρικό σπίτι χωρίς να χρειάζεται να απευθυνθεί σε κάποια δημόσια αρχή και να ζητήσει έγκριση, ενώ στην αντίθετη περίπτωση, όταν το διαζύγιο το ήθελε η σύζυγος μπορούσε να εγκαταλείψει τον άντρα της αλλά έπρεπε να δώσει στον άρχοντα αίτηση διαζυγίου και στην συνέχεια αυτός να το εγκρίνει και να το γνωστοποιήσει. Εάν οι συγγενείς της συζύγου δεν μπορούσαν να την δεχτούν σπίτι τους, τότε αυτή καταντούσε άπορη και δυστυχισμένη.

2. Συμμετοχή στη Θρησκευτική ζωή

Η ανάμειξη των γυναικών σε λατρείες και γιορτές της κλασικής Αθήνας, μαζί ή χωριστά από τους άντρες, ήταν σημαντική για την επιτυχή λειτουργία της πόλης, όπως και για κάθε μέλος της κοινωνίας. Τελετές μύησης των κοριτσιών, γαμήλιες τελετές, γεννητούρια και θάνατοι παρουσιάζονται μέσα από σκηνές αγγείων, αγάλματα και επιτύμβιες στήλες. Αυτό δείχνει πως οι

γυναίκες ήταν κοινωνικά ενεργές μόνο σε ότι αφορούσε τη θρησκεία. Οι ελεύθερες Αθηναίες έχουν κατεξοχήν θρησκευτικό ρόλο καθώς: α) συμμετέχουν στις κυριότερες θρησκευτικές γιορτές της πόλης, όπως στα Λήναια και τα Ανθεστήρια προς τιμήν του θεού Διόνυσου, αλλά ιδίως στα Θεσμοφόρια προς τιμήν της θεάς Δήμητρας και β) λαμβάνουν το ιερατικό αξίωμα στα πλαίσια λατρείας γυναικείων θεοτήτων. Παράλληλα, οι γυναίκες είναι παρούσες στις μεγάλες πομπές και στα μυστήρια του γάμου και της κηδείας. Όλο το χρόνο τέσσερις κοπέλες από καλές οικογένειες της Αθήνας ύφαιναν το ιερό πέπλο. Το πέπλο αυτό ήταν κίτρινο και κεντημένο με σκηνές από την γιγαντομαχία. Έπειτα το πέπλο μεταφερόταν γύρω-γύρω στην πόλη πάνω σε μια καρότσα με μορφή καραβιού την οποία ακολουθούσε μια μεγαλοπρεπής εορταστική πομπή. Στην πομπή βάση των απεικονίσεως της Ανατολικής ζωφόρου του Παρθενώνα, οι κοπέλες κουβαλούσαν κάνιστρα τα οποία θα παραδώσουν στον υπεύθυνο της τελετής. Ουσιαστική συμμετοχή είχαν στα Θεσμοφόρια.

Τα Θεσμοφόρια τελούνταν προς τιμή της θεάς Δήμητρας. Συμμετείχαν αποκλειστικά γυναίκες. Βασική αρχή των Θεσμοφοριών αποτελούσε ο αποκλεισμός του ανδρικού φύλλου και η συγκρότηση μιας ένωσης γυναικών μέσω της οποίας τονιζόταν ο ρόλος τους στην γονιμότητα και συμβολικά στην ευφορία της καλλιεργήσιμης γης. Ο εορτασμός τους διαρκούσε 3 μέρες και ακολουθούσαν μια συγκεκριμένη τελετουργία. Γυναίκες κατά τη διάρκεια της γιορτής συγκεντρώνονται στο ιερό της Δήμητρας και έτσι είχαν την ευκαιρία να περάσουν κάποιες μέρες μακριά από τα σπίτια τους. Είχαν τη δυνατότητα να φέρουν μαζί τους και τα παιδιά τους, εάν αυτά βρίσκονταν σε ηλικία που ακόμη τα θήλαζαν. Οι σύζυγοι ήταν υποχρεωμένοι όχι μόνο να δώσουν τη συγκατάθεσή τους για να παραστούν οι γυναίκες τους στη γιορτή, αλλά και να αναλάβουν τα προβλεπόμενα έξοδα. Στα Θεσμοφόρια δεν επιτρεπόταν η συμμετοχή των παρθένων. Άλλη μία συμβολή των γυναικών στη δημόσια ζωή ήταν το ιερατικό αξίωμα που ασκούσαν στα πλαίσια της λατρείας των γυναικείων θεοτήτων. Τα καθήκοντα τους ήταν να επιβλέπουν και να διευθύνουν τις λατρευτικές τελετές, όπως τις προσευχές και τις προσφορές και να προστατεύουν την ιερή περιουσία. Μόνο η εκάστοτε ιέρεια είχε δικαίωμα να μεταβεί στο άβατο του ναού και καμία τελετουργική πράξη δεν μπορούσε να εκτελεστεί χωρίς την παρουσία της. Να τονιστεί επίσης ότι το ιερατικό αξίωμα αποτελούσε κληρονομικό δικαίωμα για τις γυναίκες ιερείς ή αγοραζόταν για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

3. Η θέση της Αθηναίας στην πολιτική ζωή

Στην καθαυτό πολιτική ζωή των Αθηνών η θέση των γυναικών είναι ανύπαρκτη. Οι γυναίκες δεν θεωρούνται πολίτες αφού δεν λαμβάνουν μέρος στην εκκλησία του δήμου ούτε καταλαμβάνουν αξιώματα. Δεν είχαν δικαίωμα εγγραφής στους καταλόγους των πολιτών. Εγγράφονταν μόνο στους καταλόγους της φρατρίας τους. Επιπλέον δεν είχαν δικαίωμα κατοχής εγγείου ιδιοκτησίας -επομένως ούτε κληρονομιάς-, το οποίο αποτελούσε βασικό κριτήριο για την ιδιότητα του πολίτη. Ακόμη δεν είχαν τη δυνατότητα άσκησης δικαιωμάτων. Δεν τους επιτρεπόταν δηλαδή να χειρίζονται οι ίδιες τις αστικές υποθέσεις τους. Για το λόγο αυτό εκπροσωπούνταν ενώπιον της πολιτείας από τον κύριό τους. Κατά συνέπεια στερούνταν των πολιτικών δικαιωμάτων που απολάμβαναν οι άνδρες.

4. Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση στην αρχαία Αθήνα απευθυνόταν μόνο στα αγόρια της οικογένειας. Οι γυναίκες μέχρι τα δώδεκα του χρόνια είχαν ήδη αποκτήσει την στοιχειώδη εκπαίδευση όπως τη γραφή, την ανάγνωση, τη λυρική ποίηση και το χορό. Ο Πλάτωνας είναι ο πρώτος που ενδιαφέρεται για την εκπαίδευση των γυναικών. Στην πραγματικότητα τις θεωρεί όχι μόνο συζύγους αλλά και φύλακες. Με αυτόν τον τρόπο αντιτίθεται στην επικρατούσα άποψη πως οι γυναίκες είναι μόνο για να κάνουν παιδιά και να φροντίζουν το νοικοκυριό τους. Αντιθέτως οι εταίρες είχαν περισσότερα δικαιώματα από τις συνηθισμένες γυναίκες της Αθήνας. Στις περισσότερες περιπτώσεις διέθεταν ευρεία μόρφωση και μπορούσαν να λάβουν μέρος σε συζητήσεις καλλιεργημένων ανθρώπων, για παράδειγμα στα συμπόσια αφού είχαν γνώσεις σε λογοτεχνία και τέχνη. Αποτελούν τις μοναδικές γυναίκες στην αρχαία Ελλάδα, που απολάμβαναν την ανεξαρτησία τους και μπορούσαν να διαθέτουν την προσωπική τους περιουσία.

5. Ενδυμασία

Όσον αφορά την ενδυμασία οι Αρχαίοι Έλληνες έδιναν μεγάλη σημασία στην λειτουργικότητα, τη χρησιμότητα και την άνεση. Η γυναικεία ενδυμασία εκείνης της εποχής, απαιτεί ευχέρεια στην τέχνη του στολισμού. Τα γυναικεία ενδύματα διακρίνονται στην ελαφριά εσωτερική ενδυμασία (χιτών) και σ' ένα

φόρεμα πιο χοντρό, τον πέπλο, που φοριόταν από πάνω. Ο γυναικείος χιτώνας είναι μακρύς, πέφτει ελεύθερα κατά μήκος του σώματος και πιάνεται μόνο με ένα κορδόνι κάτω από το στήθος για τις παντρεμένες γυναίκες και στο θώρακα ή στους γοφούς για τα νεαρά κορίτσια. Οι άκρες του πιάνονται με μια πόρπη από το δεξιό ώμο ή δένονται φιόγκο πάνω στο στήθος. Στο σπίτι οι γυναίκες φορούν μόνο χιτώνα, αλλά, όταν βγαίνουν στο δρόμο, φορούν από πάνω τον πέπλο, δηλαδή ένα κομμάτι ύφασμα πλάτους περίπου 150 εκατοστών και μήκους 3-4 μέτρων. Τα γυναικεία ενδύματα ράβονται συνήθως από μάλλινο ύφασμα, πανί και λινάρι και ένα ύφασμα λεπτό και διάφανο, όπως η μουσελίνα. Προτιμώμενοι χρωματισμοί το κίτρινο, το κόκκινο, το ανοιχτό πράσινο, το πράσινο λαδί, το γκριζογάλανο, το ανοιχτό καφετί και το λευκό. Στα πόδια φορούν σανδάλια, υποδήματα λευκά ή κίτρινα και ένα είδος ψηλά άρβυλα. Η ενδυμασία συμπληρώνεται με κοσμήματα: χρυσά σπειροειδή ή μακριά σκουλαρίκια, χρυσά περιδέραια, διαδήματα, βραχιόλια στο πάνω μέρος του βραχίονα, δαχτυλίδια. Ο καθρέφτης είναι ένα αντικείμενο που δεν λείπει από την ζωή της γυναίκας.

Κώμη

Τα μαλλιά των γυναικών της Αρχαίας Ελλάδας ήταν σημαντική υπόθεση. Οι γυναίκες πάντα άφηναν τα πλούσια μαλλιά τους μακριά και έκαναν περίπλοκα χτενίσματα. Επίσης η αλλαγή χρώματος των μαλλιών δεν ήταν κάτι το ασυνήθιστο κυρίως στις εταίρες. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό των μαλλιών των γυναικών ήταν οι πολύχρωμες κορδέλες και τα ειδικά κοσμήματα για την στερέωση των μαλλιών. Αντιθέτως οι δούλες υποχρεώνονταν να κόβουν τα μαλλιά τους σύριζα πράγμα που πρόδιδε αμέσως την κοινωνική τους θέση.

6. Η γυναίκα στην Αρχαϊκή και Κλασική τέχνη

Οι αντιλήψεις αυτές είχαν βέβαια αντίκτυπο και στην τέχνη της εποχής. Στην Αρχαϊκή και την Κλασική περίοδο, οι γυναικείες μορφές στα αγγεία και τα γλυπτά αποδίδονται κατά κανόνα ευπρεπώς ενδεδυμένες, χωρίς ιδιαίτερη έμφαση στα ανατομικά χαρακτηριστικά. Εξαιρεση αποτελούν οι απεικονίσεις εταίρων, κυρίως στην αγγειογραφία, οι οποίες συχνά εμφανίζονται γυμνές, ενίοτε δε λαμβάνουν μέρος σε τολμηρές ερωτικές σκηνές. Στα θεατρικά έργα στην αρχή όλα τα πρόσωπα ήταν άντρες. Δεν υπήρχα γυναικείοι ρόλοι, αλλά

και όταν αυτοί εμφανίστηκαν, δεν παίζονταν από γυναίκες αλλά από άντρες ηθοποιούς. Εκτός αυτού οι γυναίκες δεν επιτρεπόταν να βλέπουν θεατρικές παραστάσεις.

7. Διασκέδαση

Η μουσική κατέχει σημαντική θέση στη ζωή της γυναίκας. Οι θωπευτικοί τόνοι της λύρας και τα βαριά τρέμουλα του διαύλου αντηχούν συχνά στα διαμερίσματα του γυναικωνίτη. Μια άλλη μορφή διασκέδασης των γυναικών σχετίζεται με τα οικόσιτα ζώα και τα πουλερικά. Οι Αθηναίες αρέσκονται να παίζουν με σκυλιά και παιχνιδιάρες γάτες. Στο σπίτι εκτρέφουν κοκόρια και κόττες, χήνες, κάργιες, γερανούς, πέρδικες και άλλα εξημερωμένα πουλιά. Ένας άλλος τρόπος διασκέδασης ήταν τα συμπόσια. Όταν κάπου γινόταν συμπόσιο, δεν προσκαλούνταν γυναίκες αλλά μόνο άντρες. Καλούσαν τον σύζυγο, όχι όμως την σύζυγο. Στα συμπόσια ανοιγόταν συζητήσεις υψηλού επιπέδου, κάτι που δεν ταίριαζε σε γυναίκες γιατί η συζήτηση θα είναι ή φιλοσοφική επομένως ακατανόητη για τις γυναίκες και τα παιδιά ή καθαρά αντρική, επομένως ακατάλληλη για τα αυτιά των γυναικών. Στα συμπόσια, όπου η διασκέδαση είναι αποκλειστικά αντρική, γινόταν δέκτες μόνο μουσικοί, χορευτές ή πόρνες επειδή έχουν ένα διακοσμητικό ρόλο και σχεδόν δεν θεωρούνται ανθρώπινα όντα καθ' ολοκλήρου, είτε το θέλουν, είτε όχι. Δίνουν στους συνδαιτυμόνες την χαριτωμένη εικόνα της γιορτής και της τέρψεως. Ακόμη και η γιορτή για αυτές αποτελεί μόνο ένας τρόπος για να μην πεθάνουν της πείνας.

8. Οι κοινωνικές τάξεις των γυναικών

Οι φτωχές Αθηναίες

Στις φτωχές οικογένειες η γυναίκα δουλεύει δίπλα στον άντρα. Η ανάγκη κάποτε υποχρεώνει την Αθηναία να κάνει ακόμα και δουλειές δούλας, να εργαστεί π.χ. ως τροφός. Δεν έχει χρόνο να τεμπελιάζει στο γυναικωνίτη, ούτε δούλες για το νοικοκυριό. Έτσι, πολύ πριν ξημερώσει ετοιμάζει η ίδια φαγητό για τον άντρα και τα παιδιά κι αμέσως μετά φροντίζει τα ζώα και ασχολείται με το νοικοκυριό και τις άλλες εργασίες του σπιτιού.

Παλλακίδες

Οι γυναίκες, ως σύζυγοι, ένιωθαν πολλές φορές προσβεβλημένες από το γεγονός την ενοικίασης παλλακίδας από τους άντρες τους. Αυτές ήταν δούλες, πόρνες, που ξεχώριζαν για κάποια προσόντα, ελκυστικές, οι οποίες πρόσφεραν αντί χρημάτων συντροφιά και έρωτα. Μπορούσαν για ένα χρονικό διάστημα, ανάλογα με την εμπορική συμφωνία που έγινε, να νοικιάζονται και να διαμένουν στο σπίτι του άντρα μαζί με την οικογένεια του. Υπήρχαν περιπτώσεις που ο άντρας τις νοίκιαζε για μεγάλο χρονικό διάστημα ή και για πάντα. Όπως γίνεται αντιληπτό, οι γυναίκες-σύζυγοι ένιωθαν πολύ άσχημα μ' αυτή την κατάσταση, αισθάνονταν προσβεβλημένες και δυστυχισμένες και σε ορισμένες περιπτώσεις αναγκάζονται να εγκαταλείψουν το σπίτι τους. Όπως προαναφέρθηκε, τις νοίκιαζαν οι άντρες για προσωπική τους απόλαυση και ο χρόνος της ενοικίασης τους ποίκιλε. Όποιος ήταν οικονομικά εύρωστος μπορούσε, κάποια παλλακίδα που του άρεσε, να την αγοράσει. Αν τα χρήματα του δεν επαρκούσαν δίνονταν άλλη λύση. Σε καμιά περίπτωση η πράξη του αυτή δε συνιστά μοιχεία· αντιθέτως καλύπτεται από τον αθηναϊκό περί παλλακείας νόμο του 451 π.Χ.

Εταίρες

Εντελώς διαφορετικά ζουν οι εταίρες, δημόσιες παλλακίδες. Διαθέτουν –όχι βέβαια όλες- γνώσεις της λογοτεχνίας και δεν τους είναι ξένη η τέχνη. Η θέση ειδικά των καλλιεργημένων και μορφωμένων εταίρων είναι σημαντική. Στα σπίτια τους μαζεύεται πλήθος νέων. Λαμβάνουν μέρος στις συζητήσεις μορφωμένων ανδρών. Πολλές γίνονται διάσημες για την εξυπνάδα και το πνεύμα τους, ενώ η αθηναϊκή λογοτεχνία γνωρίζει συλλογές επιγραμμάτων που γράφτηκαν από εταίρες. Μέχρι και χρυσά αγάλματα στήνουν γι' αυτές, ενώ οι ποιητές τις εγκωμιάζουν στα έργα τους.

Δούλες

Πρόκειται για γυναίκες που στερούνται κάθε δικαιώματος. Πολυάριθμες, συνήθως αιχμάλωτες πολέμου, ασχολούνται ως υπηρέτριες, εργάτριες, τροφοί κι ανήκουν εξ ολοκλήρου στον ιδιοκτήτη τους που δύναται να προβεί κατά βούληση σε ενοικίαση ή πώλησή τους. Στην πλειονότητα τους, οι δούλες γυναίκες ήταν υπηρέτριες προσκολλημένες στην οικοδέσποινα με βασικό

καθήκον τους την ενασχόλησή τους με τα παιδιά. Επίσης κάποιες δούλες χρησιμοποιούνταν ως εργάτριες, ενώ πολλές δούλες τις εκμεταλλεύονταν σεξουαλικά οι κύριοί τους ως πόρνες, αυλητρίδες και χορεύτριες.

B. Αρχαία Σπάρτη

Η θέση των γυναικών στην αρχαία Σπάρτη παρουσιάζεται βελτιωμένη σε σύγκριση με τις περισσότερες ελληνικές πόλεις- κράτη του ελληνικού κόσμου, οπωσδήποτε σε σχέση με την Αθήνα.

1.Ο ρόλος της Σπαρτιάτισσας στην οικογένεια

Ο γάμος είναι θεσμός υποχρεωτικός για όλο τον ελεύθερο και υγιή σπαρτιατικό πληθυσμό. Οι νόμοι προβλέπουν την τιμωρία όσων αρρένων παντρεύονται σε μεγάλη ηλικία ή πριν τα 30 έτη, καθώς και των γυναικών που παντρεύονταν σε μικρή ηλικία, πριν από τα 20 έτη. Η τελετή του γάμου στη Σπάρτη δεν αποτελεί δημόσιο γεγονός. Ένας διαδεδομένος τύπος σύστασης του γάμου είναι «δι' αρπαγής»: Χωρίς παρουσία οικογενειών ή προσκεκλημένων, την γυναίκα απαγάγει τελετουργικά κατά τη διάρκεια της νύχτας ο μέλλον σύζυγός της. Με την βοήθεια της νυμφεύτριας, της ξυρίζουν το κεφάλι, της φορούν ανδρικά ρούχα και την αφήνουν ξαπλωμένη στο σκοτάδι να περιμένει. Ο σύζυγος μετά την ερωτική συνάντησή τους οφείλει να επιστρέψει στους κοιτώνες του και εξακολουθεί να ζει εκεί με τους συνηλικιώτες στις αγέλες, έως ότου συμπληρώσει τα τριάντα έτη. Μέχρι αυτή την ηλικία συγκατοίκηση των συζύγων δεν προβλέπεται. Είναι σαφές πως αυτή η διαδικασία έχει ως στόχο αποκλειστικά την τεκνοποίηση. Εξάλλου, εξαιτίας του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Σπάρτης, οποιοσδήποτε πολίτης μπορεί να απαγάγει μια γυναίκα στη Σπάρτη, με στόχο την παιδοποιία, αρκεί ο πατέρας ή και ο σύζυγος της να είναι σύμφωνος. Με αυτή τη λογική λειτουργεί κι ο «θεσμός της πολυανδρίας», η θέσπιση της οποίας αποδίδεται στον ίδιο τον θρυλικό νομοθέτη Λυκούργο. Η πολυανδρία συνιστά σπάνια μορφή πολυγαμίας, όπου η σύζυγος τεκνοποιεί νομίμως με περισσότερους του ενός συζύγους. Η αποστολή της οικογένειας στη Σπάρτη είναι η γέννηση υγιών παιδιών, ο άνδρας, μπορεί να συγκατατεθεί ώστε η γυναίκα του να συνευρεθεί με έναν άλλο Σπαρτιάτη, προκειμένου να προκύψει ένα υγιές τέκνο, χωρίς αυτό να θεωρείται επιλήψιμο.

Άλλη μορφή σύστασης γάμου στη Λακεδαιμόνα αποτελεί «ο εγκλεισμός νέων και νεανίδων, μαζί, σε σκοτεινό οίκημα». Η συνάντηση στα τυφλά των δύο νέων δεσμεύει τον νεαρό Σπαρτιάτη να θεωρεί ως σύζυγο την γυναίκα που γνωρίζει με αυτόν τον τρόπο, και μάλιστα χωρίς να λάβει προίκα. Η μη τήρηση αυτού του τύπου μπορεί να προξενήσει την ποινική δίωξη του άνδρα. Ο γάμος «δι' εγγύης» μνημονεύεται επίσης σε πηγές. Αυτό μάλλον σημαίνει πως για την σύστασή του προηγείται συμφωνία μεταξύ μέλλοντος πενθερού και γαμπρού. Ο πατέρας υπόσχεται ότι θα δώσει την κόρη του, ο γαμπρός ότι θα την κρατήσει ως νόμιμη σύζυγο. Διευθετείται παράλληλα και το ζήτημα της προίκας. Ο τελετουργικός τύπος μάλλον πρέπει να είναι μάλλον δι' αρπαγής.

Η Σπαρτιάτισσα διοικεί η ίδια την περιουσία της ακόμη και όταν δεν είναι πατρώχος και μπορεί να επιλέξει άλλο σύζυγο, αν ο δικός της απουσιάζει επί μακρόν. Η μητρότητα καταλαμβάνει εξέχουσα σημασία στη σπαρτιατική κοινωνία λόγω του δημογραφικού προβλήματος των Σπαρτιατών. Έτσι, η κύρια αποστολή της Σπαρτιάτισσας αποτελεί η γέννηση και η ανατροφή υγιών τέκνων. Μετά τη γέννησή τους, τα θηλυκά μέλη, παραμένουν στους κόλπους της οικογένειας μέχρι ορισμένη ηλικία, όπως ακριβώς και οι άρρενες. Κατόπιν την αγωγή των κοριτσιών αναλαμβάνει το κράτος. Η δημόσια αγωγή των Σπαρτιατισσών δεν επιτρέπει την ενασχόλησή τους με την οικιακή οικονομία. Οι γυναίκες στη Σπάρτη ουδέποτε καταπιάνονται με το νοικοκυριό και τις ασχολίες του σπιτιού, τις οποίες αναλαμβάνουν αποκλειστικά οι υπηρέτες, δούλες ή εἰλωτες.

2. Η κοινωνική θέση της γυναίκας στη Σπάρτη

Ο κοινωνικός ρόλος της Σπαρτιάτισσας είναι ο ρόλος της συζύγου και μητέρας. Απολαμβάνει παρ' όλα αυτά τέτοια κοινωνική θέση και δικαιώματα «σκανδαλώδη» για το σύνολο του αρχαίου κόσμου. Τα κορίτσια μετά την γέννησή τους, εφόσον διαπιστώνεται κατά την εξέτασή τους από τη γερουσία ότι δεν παρουσιάζουν κανενός είδους καχεξία ή δυσμορφία, παραδίδονται στην οικογένειά τους για να ανατραφούν. Σε αυτή την περίπτωση τα εξέθεταν, όπως και τα αντίστοιχα δύσμορφα και καχεκτικά αγόρια στους *Αποθέτες*. Η διαφορά σε σχέση με την Αθήνα ήταν ότι η απόφαση για την έκθεση των βρεφών δεν αποτελούσε ιδιωτική υπόθεση του πατέρα, αλλά

ανέκκλητη απόφαση της Γερουσίας. Ήταν δηλαδή κρατική υπόθεση, εντασσόμενη στα πλαίσια του ευγονισμού, που συνιστούσε την επιλεκτική προτίμηση στα υγιή και αρτιμελή παιδιά. Από κάποια ηλικία και μετά, η πολιτεία που θεωρεί κτήμα της όλα τα παιδιά των Σπαρτιατών, αναλαμβάνει την αγωγή και των νεαρών κοριτσιών.

Η εκπαίδευσή τους δεν διαφέρει από εκείνη των αγοριών, αν και υπολείπεται σε σκληρότητα. Τα νεαρά κορίτσια συναναστρέφονται σε αγέλες με σκοπό να σκληραγωγηθούν και συμμετέχουν σε θρησκευτικές εορτές μύησης, όπως τα Υακίνθια. Ο γυναικείος πληθυσμός της Σπάρτης αποκλειόταν από το στρατιωτικό λειτούργημα, διότι οι νόμοι της πόλης προσδιόριζαν ως καθήκον τους τη γέννηση και ανατροφή υγιών παιδιών. Η αγωγή των γυναικών δεν άγγιζε, ούτε καν προσέγγιζε, τα όρια αυστηρότητας εκείνης των ανδρών, διότι ο προορισμός και η αποστολή τους εντός της Πολιτείας ήταν διαφορετικής φύσεως. Αυτό βεβαίως δεν θα πρέπει να ερμηνευθεί ως μια καταπίεση του γυναικείου φύλου, το αντίθετο μάλιστα. Η γυναικεία ελευθερία σε καμιά άλλη πόλη του αρχαίου Ελληνικού κόσμου δεν εκδηλώθηκε τόσο έμπρακτα, όσο στην Λακωνική Πολιτεία. Στην Σπάρτη, οι γυναίκες είχαν το αποκλειστικό προνόμιο, απ' όλες τις άλλες Ελληνίδες, να γυμνάζονται ισότιμα με τους άνδρες και να κυκλοφορούν άνευ περιορισμών.

Όπως γνωρίζουμε, ευγονικές μέθοδοι ίσχυαν και ως προς τις γυναίκες, οι οποίες άπτονταν του καθορισμού της υγείας των γυναικών και της καταλληλότητας τους να φέρουν στον κόσμο υγιή παιδιά. Η ανατροφή των κοριτσιών εναπόκειτο στην κρίση και στην βούληση των γονέων τους, η μόνη δε υποχρέωσή τους ήταν να γυμνάζονται. Οι γυναίκες ήταν σχεδόν ίσες με τους άνδρες. Δεν αποκλείονταν από το δημόσιο βίο αλλά κυκλοφορούσαν ελεύθερα, λάμβαναν μέρος στου αθλητικούς αγώνες και εξέφραζαν άποψη για τις κρατικές υποθέσεις. Έχει θεσπιστεί μάλιστα και δημόσια εκπαίδευση για εκείνες. Στην ολιγαρχική Σπάρτη επικρατούσε η αντίληψη πως για να φέρουν στον κόσμο γερά παιδιά και τα να αναθρέψουν σωστά, οι ελεύθερες γυναίκες δεν έπρεπε να περνούν τη μέρα τους υφαίνοντας-εργασία που μπορούσαν να κάνουν οι είλωτες- αλλά να ασκούνται και να μορφώνονται. Όταν μάλιστα, γυμνάζονταν (αλλά και κατά τη διάρκεια των αγώνων), οι Σπαρτιάτισσες φορούσαν ελαφρότερη περιβολή που άφηνε ακάλυπτους του μηρούς, γεγονός το οποίο οι υπόλοιποι Έλληνες θεωρούσαν υπερβολή. Η γυναίκα ήταν

χειραφετημένη σε βαθμό αδιανόητο για την εποχή εκείνη. Είχε αυξημένα προνόμια και αρμοδιότητες στην κοινωνία. Ήταν γνωστή για τις αθλητικές της ικανότητες αφού διακρίνονταν στο ακόντιο, στη ρίψη δίσκου, στην πάλη, στο τρέξιμο και σε λοιπές αθλητικές δοκιμασίες, ενώ ενεργή ήταν η συμμετοχή τους σε θρησκευτικά και καλλιτεχνικά δρώμενα. Μεγάλη σημασία έδιναν και στους χορούς. Επίσης συντηρούσαν άλογα, ίππευαν, συχνά οδηγούσαν άμαξες σε πομπές και λάμβαναν μέρος σε αρματοδρομίες.

Η δημόσια αγωγή προσδίδει στις σπαρτιάτισσες μια πιο αρρενωπή συμπεριφορά από τις γυναίκες άλλων ελληνικών πόλεων. Οι ίδιες, συναισθανόμενες την αυξημένη κοινωνική τους θέση λειτουργούν με αυτό τον τρόπο, έχοντας την πλήρη υποστήριξη του κράτους. Τον ίδιο σκοπό εξυπηρετούσε ο θεσμός της πολυανδρίας. Η συνήθεια αυτή ήταν αρκετά διαδεδομένη. Σύμφωνα με την πολυανδρία την ίδια γυναίκα μοιράζονταν δύο, τρεις, τέσσερις ή πέντε άνδρες, οι οποίοι συνήθως ήταν αδέρφια. Αυτό το έθιμο επεκτείνονταν και στην περίπτωση που ένας ηλικιωμένος είχε νέα σύζυγο και επιθυμούσε να αποκτήσει παιδιά με το να τη φέρει σε επαφή με έναν νέο και ρωμαλέο άνδρα. Όποιος επίσης για κάποιους λόγους δεν επιθυμούσε να παντρευτεί, είχε τη δυνατότητα να ζητήσει μια παντρεμένη γυναίκα και με την προϋπόθεση της συγκατάθεσης του συζύγου της να αποκτήσει μαζί της παιδιά. Διαπιστώνουμε επομένως ότι, αποκλειστικός στόχος αυτής της σπαρτιατικής πρακτικής ήταν πέρα από την ηθική η υποστήριξη των δικαίων και των συμφερόντων της σπαρτιατικής πολιτείας.

3. Η θέση της γυναίκας στην πολιτική-οικονομική ζωή της Σπάρτης

Οι Σπαρτιάτισσες δεν έχουν άμεση συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα της πόλης τους. Δεν συμμετέχουν στην Απέλλα και δεν λαμβάνουν αποφάσεις μαζί με τους άνδρες τους. Δεν έχουν καμιά άμεση πρόσβαση στα κλιμάκια εξουσίας της Σπάρτης. Παραμένουν όμως ενεργές στο παρασκήνιο της πολιτικής, επηρεάζοντας τους άνδρες τους. Οι Σπαρτιάτισσες δεν δειλιάζουν να μιλήσουν. Στις γυναίκες της Σπάρτης αποδίδονται εξαιρετικά οξυδερκείς ή πνευματώδεις παρατηρήσεις. Αναμφισβήτητα οι σπαρτιάτισσες απολαμβάνουν μεγαλύτερη ελευθερία από τις γυναίκες της Αθήνας και άλλων πόλεων και είναι οικονομικά ανεξάρτητες. Η περίπτωση της πατρούχου είναι

χαρακτηριστική. Είναι ανάλογη της επικλήρου. Με μία βασική όμως διαφορά. Η πατρώχος μοναχοκόρη έχει δικαίωμα να κληρονομήσει την περιουσία του πατέρα της. Αυτή η κληρονομιά μπορεί να θεωρηθεί και ως προίκα. Όμως και ο πατέρας που βρίσκονταν εν ζωή, προίκιζε με ένα σεβαστό περιουσιακό του κομμάτι την κόρη του. Οι Σπαρτιάτισσες όχι μόνο διατηρούν τα δικαιώματα τους στην πατρική περιουσία αλλά μπορούν και παντρεμένες να αποκτήσουν δικιά τους. Επειδή οι άρρενες πολίτες της Σπάρτης ήταν υποχρεωμένοι να αφιερώνουν τη ζωή τους στις στρατιωτικές και άλλες μορφές της δημόσιας υπηρεσίας, οι οικοδέσποινες της Σπάρτης φρόντιζαν τα κτήματα των συζύγων τους. Οι Σπαρτιάτισσες ελέγχουν τον οικογενειακό πλούτο και στην πραγματικότητα, το σύνολο της αγροτικής οικονομίας. Η συγκέντρωση τόσων κλήρων στα χέρια λίγων γυναικών, έχει ως επακόλουθο την κοινωνική άνοδο των Σπαρτιατισσών και την αύξηση της πολιτικής επιρροής τους.

4. Ενδυμασία

Η Σπαρτιατική κοινωνία έριχνε το μεγαλύτερο βάρος της στη σφυρηλάτηση των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των ελευθέρων Σπαρτιατών και Σπαρτιατισσών. Έθετε σε δεύτερη μοίρα την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Θεωρούσαν τη Σπάρτη ως μια μεγάλη οικογένεια. Πρόκριναν την υπαγωγή του ατόμου και της οικογενείας στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα, μέσω της παροχής παρόμοιας εκπαίδευσης σε αγόρια και κορίτσια. Εντός του πλαισίου αυτού επιτρεπόταν να εκτίθενται στα μάτια του άρρενος πληθυσμού τα γυμνά ή ανάλαφρα ντυμένα γυναικεία κορμιά. Η εμφάνιση των γυναικών, άλλωστε, έπαιζε το βασικότερο ρόλο στην επιλογή τους από τους συντρόφους τους. Η προίκα διαδραμάτιζε δευτερεύοντα ρόλο. Οι Σπαρτιάτισσες φορούσαν τις «φαινομηρίδες», πολύ κοντούς χιτώνες που όχι μόνο άφηναν τους μηρούς των γυναικών σε κοινή θέα, αλλά ήταν και σχιστοί στο πλάι, περίπου ως τη μέση. Στην Σπάρτη περιόριζαν σημαντικά την πολυτέλεια και την επίδειξη, προβάλλοντας το ιδανικό της λιτότητας και του μέτρου. Οι Σπαρτιάτισσες φημίζονταν όχι μόνο για την ευψυχία τους αλλά και για τη φρεσκάδα τους, τη ζωντάνια τους και το καλοσχηματισμένο και αθλητικό κορμί τους. Η νομοθεσία απαγόρευε στις Σπαρτιάτισσες να φορούν οποιοδήποτε στολίδι και η αρσενική κοινή γνώμη είχε γαλουχηθεί με την αισθητική αντίληψη ότι ένα πλούσιο ρούχο χαλούσε την ομορφιά τους. Σε περιπτώσεις πένθους οι

Σπαρτιάτισσες φορούσαν μαύρα ρούχα και έπιαναν τα μαλλιά τους ψηλά ως ένδειξη λύπης. Η ελευθερία που απολάμβανε η Σπαρτιάτισσα εκφραζόταν και στη γυναικεία αμφίεση. Υπήρχαν ορισμένες περιπτώσεις που μπορούσαν -οι νέες κοπέλες φυσικά- να κυκλοφορούν τελείως γυμνές. Η σχετική διάταξη θεσπίστηκε από τον Λυκούργο, αρχικά μόνο κατά τα στρατιωτικά γυμνάσια των νεαρών αγοριών, θέλοντας να τους εξασκήσει ώστε να προσέχουν τα παραγγέλματα του «επιλοχία» και να μένουν προσηλωμένοι σε αυτά, όταν γύρω τους στις κερκίδες του σταδίου, στέκονταν εκατοντάδες ολόγυμνα κορίτσια.

Γ. Αρχαία Ήπειρος

Μέσα από τη λατρεία γυναικείων θεοτήτων μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες για την κοινωνική θέση της γυναίκας στην αρχαία Ήπειρο. Πράγματι, έχουν έρθει στο φως αξιόλογα ευρήματα που μαρτυρούν όχι μόνο την ύπαρξη, αλλά και την εκτεταμένη λατρεία γυναικείων θεοτήτων σε ολόκληρη την περιοχή της Ηπείρου. Αγαλματίδια, παραστάσεις σε αγγεία και νομίσματα, αλλά και σωζόμενες επιγραφές, πολλές φορές μεγάλης αρχαιολογικής και ιστορικής αξίας, συμπεριλαμβάνονται στα ευρήματα αυτά, τα οποία αποδίδουν συγχρόνως αίγλη στη γυναίκα της προχριστιανικής περιόδου. Αθηνά Χαλινίτις, Άρτεμις Αγροτέρα, Άρτεμις Ηγεμόνη, Άρτεμις Περγαία, Άρτεμις Πασικράτα, Άρτεμις, Εκάτη, Εστία, Αφροδίτη, Αινειάδα Αφροδίτη, Διώνη, Νύμφες, αλλά και η Θέτιδα, μητέρα του Αχιλλέα και μέλος της οικογένειας του γενάρχη των Μολοσσών, των πρώτων κατοίκων της Ηπείρου, είναι μερικές από τις κυριότερες γυναικείες θεότητες της αρχαίας Ηπείρου.

Αρχαιολογικά ευρήματα που επιβεβαιώνουν την ιδιαίτερη θέση της γυναίκας στην κοινωνία της αρχαίας Ηπείρου. Όσον αφορά σε αντικείμενα καθημερινής χρήσης των γυναικών ξεχωρίζουν τα κοσμήματα και γενικότερα τα είδη καλλωπισμού από χαλκό, ασήμι αλλά και χρυσό, που βρέθηκαν και συνεχίζουν να βρίσκονται έως και σήμερα σε αρχαιολογικές ανασκαφές τάφων και οικισμών. Μέσα από τη μελέτη τους γίνεται φανερό και η κοινωνική διαστρωμάτωση που χαρακτήριζε την περιοχή. Πολύτιμα κοσμήματα από χρυσό και άργυρο, βρέθηκαν σε τάφους πλούσιων γυναικών,

ενώ τα ίδια κοσμήματα φτιαγμένα από ευτελή υλικά αποδίδονται σε γυναίκες χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων. Επίσης, σωζόμενα αγγεία των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων, με τις εξαιρίες παραστάσεις που διασώζουν, αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες της θέσης των γυναικών στην αρχαία Ήπειρο. Σε υδρία που κοσμεί σήμερα το Αρχαιολογικό Μουσείο Άρτας παριστάνεται νεαρή καθήμενη γυναικεία μορφή, με περιποιημένη ενδυμασία και κόμη, η οποία κρατά κάτοπτρο (καθρέπτη). Σε άλλη υδρία εικονίζεται γυναικεία μορφή που φέρει άφθονα κοσμήματα.

Δ. Αρχαία Κρήτη

1. Μόδα(ένδυση, υπόδηση, κόμη, κοσμήματα)

Στην μινωική Κρήτη οι γυναίκες ασχολούνταν με είδη ένδυσης και υπόδησης, κοσμήματα, κομμώσεις και καλλυντικά φροντίδας προσώπου και σώματος, όπως βαφές και αρώματα.

Τα βασικά ενδυματολογικά στοιχεία που συνθέτουν την εμφάνιση των γυναικών είναι ένας στενός μπούστος, αρκετά έξωμος που άφηνε ακάλυπτο το στήθος και μακριά φούστα, στενή στη μέση και φαρδιά στο κάτω μέρος. Αυτό ήταν χαρακτηριστικό ενδυματολογικό στοιχείο της παράδοσης στην περιοχή της Μεσοποταμίας. Τα φορέματα διέθεταν ποικίλα έντονα χρώματα. Όσο για την υπόδηση φαίνεται ότι προτιμούν τα ψηλοτάκουνα παπούτσια.

Την εικόνα συμπλήρωναν τα περίτεχνα, πολυτελή κοσμήματα και ιδιαίτερα τα περιδέραια τα οποία κατασκεύαζαν στο νησί είτε σε άλλες χώρες όπως στην Αίγυπτο, Συρία κλπ. Τα περισσότερα ήταν χρυσά με ημιπολύτιμους λίθους. Από αυτά διακρίνουμε ότι οι γυναίκες πρόσεχαν και επέλεγαν τι θα φορέσουν στον λαιμό τους με αποτέλεσμα να προτιμούν κοσμήματα υψηλής αισθητικής που ήταν μοναδικά.

Η κόμμωση ήταν επιμελημένη με πολλή φαντασία στον τρόπο με τον οποίο χτένιζαν τα μαλλιά τους. Ανασήκωναν τις μπούκλες των μαλλιών και έδιναν ποικίλους σχηματισμούς όπως πυραμίδες ή κότσους. Συχνά τα στόλιζαν με

άνθη. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι γυναίκες φορούσαν καπέλα με γείσο, σε διάφορα μεγέθη.

Το μακιγιάζ ήταν ένα πράγμα που πρόσεχαν. Η βιοτεχνία καλλυντικών ήταν ανθηρή στην Κρήτη. Οι γυναίκες έβαφαν τα μάτια τους με έντονο μαύρο χρώμα για να δείχνουν πιο μεγάλα. Χρησιμοποιούσαν μαύρη σκόνη θειούχου μόλυβδου και μαγγανίου με ειδική σπάτουλα. Κάλυπταν τα μάγουλά τους με ωχρή σκόνη και βαθυκόκκινο χρώμα διαλυμένο με ελαιώδη κρέμα για τη βαφή των χειλιών τους. Επιπλέον έβαφαν τα νύχια τους. Τέλος αξίζει να προστεθεί ότι χρησιμοποιούσαν μεθυστικά αρώματα από κόλιανδρο η κρόκο ή τριαντάφυλλο και άλλα.

2. Θρησκεία

Οι μινωίτες πίστευαν, βασικά σε ένα σύμπλεγμα γυναικείων θεοτήτων, οι οποίες έχουν άμεση σχέση με τη βλάστηση και τη διαδοχή των εποχών, την άνθηση και το μαρασμό, το θάνατο και την ανάσταση. Το ιερατείο αποτελούνταν συνήθως από γυναίκες αλλά υπήρχαν και άντρες ιερείς. Στο μινωικό πάνθεον οι θεές παίζουν μεγαλύτερο ρόλο από αυτό των αντρών. Παριστάνονται κάτω από το ιερό δέντρο (ελιά), στην κορυφή ενός όρους. Είναι διάφορες μορφές που λαμβάνει η αρχέγονη μητέρα- γη, η οποία ενσαρκώνει τη ζωική ορμή και εκτείνει την κυριαρχία της στα φυτά, στα ζώα και στους ανθρώπους. Ασφαλώς επιβίωση μιας πρωτόγονης μητριαρχίας που ενώνει τη γυναίκα με τις δυνάμεις της ζωής. Επιπροσθέτως η μινωική μητέρα θεά υπηρέτησε κι άλλους θεούς όπως την μυκηναϊκή θρησκεία πράγμα που αποδεικνύει ότι αυτή η θεότητα ήταν ήταν κυρίαρχη σε αρκετούς λαούς, οι οποίοι είχαν επιρροή από την αρχαία Κρήτη. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η γυναίκα είχε μεγάλη επιρροή και στην θρησκεία.

3. Γάμος και οικογένεια

Στη μινωική εποχή οι γυναίκες ήταν σε πολύ καλή μοίρα. Πι γυναίκες αγαπούν την οικογένειά τους, συζητούν ελεύθερα μαζί με τους άνδρες τους, επικρατεί μονογαμία, ο γάμος είναι ιερός και αδιάλυτος. Η γυναίκα μπορεί αν διαλέξει τον άνδρα της, οι συζυγικές σχέσεις βασίζονται σε αμοιβαία αγάπη και εκτίμηση και οι τρόποι συμπεριφοράς των συζύγων παρουσιάζονται

απλοί, ευγενικοί και εγκάρδιοι. Η πολυτεκνία θεωρείται μεγάλο αγαθό και ευτυχία ενώ η ατεκνία μεγάλη συμφορά και εκδήλωση θεϊκής τιμωρίας. Ενώ στην κλασική εποχή οι γυναίκες παντρεύονταν συχνά από 12 ετών, πήγαιναν αμέσως να κατοικήσουν στο σπίτι του συζύγου τους. Στη Κρήτη οι άνδρες δεν έπαιρναν τις συζύγους στο σπίτι τους, παρά μόνο αν ήταν ικανές να ρυθμίζουν μόνες τα οικιακά προβλήματα. Ο σύζυγος δεν είχε δικαίωμα να πουλήσει ή να υποθηκεύσει την προίκα της γυναίκας, την ατομική της περιουσία την έλεγχε μόνη της. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό προγονής νομοθεσίας ήταν ότι ο άνδρας μπορούσε να χωρίσει με την γυναίκα του όποτε ήθελε. Όταν χώριζαν η γυναίκα έπαιρνε τη μισή της προίκα πίσω. Στον κώδικα της Γόρτυνας διατυπώνεται ο όρος ότι η γυναίκα είχε το δικαίωμα να πάρει επιπλέον ασήμι αν είχε προκαλέσει ο άνδρας το διαζύγιο. Είναι αξιοσημείωτο ότι αναφέρονται μόνο τα δικαιώματα της συζύγου, της κληρονόμου, της κόρης, της χήρας. Όταν η γυναίκα πέθαινε άτεκνη, ο σύζυγος ήταν υποχρεωμένος να επιστρέψει όλη της περιουσία της. Υπολόγιζαν και ανέφεραν τη γυναίκα τη Κρήτης ανάμεσα στα μέλη της φυλής και αυτό αποτελεί εξαίρεση στο αρχαίο δίκαιο. Μπορούσε να αρνηθεί να παντρευτεί τον πιο στενό συγγενή σε περίπτωση χηρείας ή διαδοχής καταλαμβάνοντας αποζημίωση. Έχει επίσης το δικαίωμα, αν ανήκει στην τάξη των ελεύθερων να παντρευτεί δούλο με την προϋπόθεση ότι αυτός θα πήγαινε στο σπίτι της γυναίκας του και θα βοήθαγε τα παιδιά της. Πολλές φορές μια παντρεμένη μπορούσε να αποκτήσει ελεύθερα παιδιά ανάλογα με το σπίτι που θα γεννούσε.

4. Έργα τέχνης

Τα περισσότερα μινωικά ειδώλια ήταν πήλινα και παρίσταναν γυναίκες. Δεν λείπουν όμως και τα ειδώλια ζώων και ανδρών. Παράλληλα τα κοσμήματα της γυναίκας στην αρχαία Κρήτη αποτελούσαν τα κυριότερα έργα τέχνης εκείνης της εποχής τα οποία ήταν χειροποίητα από την γυναίκα. Τα κοσμήματα της χαρακτηρίζονταν από κομψότητα, λεπτομέρεια και πάνω απ' όλα γλαφυρότητα διότι τα κατασκεύαζε με όλη της την όρεξη και την αγάπη.

Πηγές:

http://lyk-matar.ait.sch.gr/proj13-14_a1_egg/Thesi_gunaikas.pdf

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BA%CE%B1_\(%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BA%CE%B1_(%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1))

<http://istorias-alitheia.blogspot.gr/2011/02/blog-post.html>

<http://istorias-alitheia.blogspot.gr/>

<https://el.m.wikipedia.org/wiki/>

www.votegreece.gr/archives/

www.istorikathemata.com

http://6lyk-acharn.att.sch.gr/Projects/Project4_2012_a_wife.pdf

http://www.womanway.eu/studies/files/social_teiep.pdf

Συνεργάστηκαν:

Γκαγκλίδου Βαλαντούλα

Γκιουργκίνη Άννα

Ευαγγελινού Μαρία

Ζάννη Κατερίνα

Καράδαγη Ζαχαρένια

Κουκίδου Κέλλυ

Κουκουδάκη Μαρία

Κωνσταντινίδου Κωνσταντίνα

Μεχάλλα Χριστίνα

Πέτρου Μαρία

Πέτρου Στέλλα